

Aleksander Naumow

ORCID 0000-0002-1856-8628

Ca' Foscari Venezia

anaumow@unive.it

Franciszek Skoryna jako prawosławny hymnograf

Słowa kluczowe: Skoryna/Skaryna Franciszek, *Mała księga podróżna*, Biblia słowiańska, hymnografia prawosławna, akatysty, Wielkie Księstwo Litewskie: kultura, drukarstwo cyrylickie

Dla uczczenia pięćsetlecia wydania
Małej księgi podróżnej

Franciszek Skoryna jest bez wątpienia jedną z najważniejszych postaci kultury słowiańskiej i wybitnym przedstawicielem europejskiego renesansu. Urodził się w Połocku, jednym z głównych miast państwa polsko-litewskiego, według najnowszych ustaleń najprawdopodobniej w 1470 roku. Pochodził ze średniozamożnej rodziny kupieckiej, znany imiona jego ojca – Łukasz, starszego brata – Iwan, dwóch synów – Franciszek i Symeon (Szymon), jednego z bratanków – Roman, a także żony – Małgorzaty. Pobierał nauki u bernardynów w rodzinnym mieście, jesienią 1504 roku rozpoczął dwuletnie studia na Akademii Krakowskiej, uzyskując stopień bakałarza. Nie wiemy, co robił potem, aż do listopada 1512 roku, kiedy przeszedł wszystkie trzy etapy przewodu doktorskiego w zakresie nauk medycznych. Wiosną 1517 roku przystąpił w Pradze do edycji *Bivlii ruskiej*. Od sierpnia tego roku do grudnia 1519 wypuścił dwadzieścia ksiąg pierwszej drukowanej cyrylickiej Biblii z własnymi przedmowami i posłowiami, bogato ilustrowane¹. W dwóch księgach umieścił też swój portret. Biblijne wydania Skoryny stawiają słowiańską bibliistykę w światowej awangardzie.

¹ Zob. Franciszek Skoryna z Połocka, *Życie i pisma*, Wybór tekstów, przekład i opracowanie M. Walczak-Mikołajczakowa i A. Naumow [Biblioteka Duchowości Europejskiej, 3], Gniezno 2007. Tam też obszerny wstęp i bibliografia.

Na początku 1520 roku z nieznanych przyczyn połocki humanista przerwał działalność wydawniczą, opuścił Pragę i wrócił do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Po przyjeździe do Wilna w domu burmistrza Jakuba Babicza uruchomił pierwszą w tym mieście i kraju tłocznnię i wydrukował w niej dwa wydania – około 1522 roku *Małą księgę podrózną* i w 1525 roku *Apostoł (Dzieje i Listy Apostolskie)*. Obie księgi mają bogatą szatę graficzną. Po wydaniu *Apostoła* Skoryna (a był podówczas sekretarzem i lekarzem wileńskiego biskupa Jana z Książąt Litewskich, nieślubnego syna króla Zygmunta Starego) zaprzestał działalności wydawniczej, poświęcając się przede wszystkim kupiectwu. W 1535 opuścił kraj i podjął pracę ogrodnika na praskim dworze Ferdynanda I Habsburga. Umarł w podeszłym wieku, nie później niż w styczniu 1552 roku, a miejsce pochówku nie jest znane.

Mała księga podrózna, pięćsetlecie pojawienia się której właśnie obchodzimy, to modlitewnik dla prawosławnych, przydatny zwłaszcza podróżnym i mieszkającym w diasporze, który wprawdzie nie mógł zastąpić uczestnictwa w liturgii św. i sakramentach, ale pozwalał zapełnić duchową lukę i zapewniał orientację w roku liturgicznym. Zaczyna się ona *Psalterzem* podzielonym na kazyzmy, posiada tekst godzin kanonicznych (czasosłowiec), skrócony oktoich (szestodniewiec) i cerkiewny kalendarz od września do sierpnia. W kalendarzu wymienia się świętych na każdy dzień i podaje informacje o znakach zodiaku, długości dnia i nocy, o równonocy i przesileniach; ze świętych słowiańskich znajdujemy św. Sawę Serbskiego, dwa razy Borysa i Gleba i raz Antoniego Pieczerskiego. Po kalendarzu świąt stałych umieszczona została tablica paschalna na 21 lat – od 1523 do 1543 roku z informacjami o sześciu zaćmieniach Księżyca i jednym Słońca, i o latach przestępnych. Na 1524 rok podano groźne ostrzeżenie, że mająca nastąpić w lutym koniunkcja planet („zejście się wszystkich siedmiu gwiazd”) zapowiada „wielkie późniejsze zmiany państw i ludzi oraz wszystkiego, co się rodzi na ziemi i w wodach..., jakich przedtem nie bywało”². W *Szestodniewcu* zawarte zostały dyspozycje liturgiczne na każdy dzień cyklu tygodniowego dotyczące wykonywania kanonu jako podstawowej kompozycji porannego nabożeństwa. Codziennie należy śpiewać trzy kanony. W obrębie niedzielnego nabożeństwa Skoryna opublikował dwa kanony: niedzielny i do Matki Bożej, trzeci został odesłany do zbioru kanonów i akatystów, który stanowi integralną część *Księgi*. Kanonów Skoryna wydał dziesięć, osiem z nich jest powiązanych z akatystami, które są wykonywane między szóstą a siódmą pieśnią kanonu. Na powszednie dni zaleca się wykonywanie (jako jednego z trzech) kanonu pokutnego, natomiast dwa pozostałe są zmienne i wszystkie one, tak jak pokutny i kanon za zmarłych na sobotę, zostały wydane w pojedynczych broszu-

---

² *Ibidem*, s. 28.

rach, ale posiadają wspólną kartę tytułową i były zaplanowane jako części jednej książki. Kolejność opracowania poszczególnych broszur w zachowanych czterestu egzemplarzach jest bardzo różna.

Kompozycję książki najlepiej organizuje autorskie posłowie do całego zbioru (*Писанные речи в сеи малои подорожной книжце порядку вкратце положены суть*). Skoryna wymienia w nim kolejno: Psalterz pełny z pieśniami biblijnymi, Czasosłowiec, potem zbiór akatystów i kanonów, które układa według wschodniej tradycji cyklu tygodniowego: w niedzielę akatyst i kanon ku czci Grobu Pańskiego, w poniedziałek – akatyst do św. Michała Archanioła, kanon św. Jana Damasceńskiego w tonie 1 i dwie modlitwy: do Archaniołów i do Anioła Stróża; we wtorek – akatyst do Jana Chrzciciela, kanon Józefa Pieśniarza w tonie 2 i modlitwa; w środę – akatyst do Matki Bożej, kanon dziękczynny do Niej Józefa w tonie 4 i modlitwa „wielce nabożna”; na czwartek – akatyst do Piotra i Pawła, kanon Jana Damasceńskiego w tonie 4 z modlitwą do Apostołów, kanon do Mikołaja, kanon Teoktysta Studyty w tonie 2 i modlitwa „cudna”; na piątek – akatyst ku czci Krzyża, kanon Józefa w tonie 3, modlitwa o Męce Pańskiej i nabożeństwo pasyjne (*страсти*) z fragmentem Ewangelii wg św. Jana (18,1–19,37); na sobotę – akatyst ku czci Imienia Pańskiego (też na dowolny dzień) ze sticherami Teoktysta w tonie 6, kanon tegoż Teoktysta w tonie 2 oraz modlitwa do Pana Jezusa. Po grupie akatystów i kanonów następuje w wykazie *šestodenec* krótki od soboty wieczór do drugiej soboty, potem kanon pokutny i kanon za zmarłych. Na końcu wymieniono kalendarz określony jako *свьѣдци краткие* (z uwagą, że długość dnia i nocy jest wyliczona *на нашу землю*) i na zakończenie tablica paschalna.

Utwory hymnograficzne i euchograficzne Skoryny należą do ciekawych zjawisk w literaturze cerkiewnosłowiańskiej, zawierają sporą dozę oryginalności, rozumianej jako śmiałość indywidualnego tworzenia i wykorzystywania tradycyjnego materiału literacko-liturgicznego do swoich celów. Cały drukowany materiał jest nacechowany jego osobowością, jednakże w ogromnej większości pochodzi z wcześniejszych rękopiśmiennych źródeł. Oprócz „klasycznych” utworów, powszechnie włączonych do bizantyńsko-słowiańskiej praktyki liturgicznej, Skoryna zafascynował się najnowszymi utworami bizantyńskich teologów (patr. Izydor Buchiras), ale też lokalnym wkładem euchograficznym, który stanowi cerkiewnosłowiańska twórczość wybitnego „ruskiego Chryzostoma” – św. Cyryla Turowskiego. Liturgiczny zbiór Franciszka Skoryny, w zakresie kanonów, akatystów i modlitw jest świadectwem dynamiki piśmiennictwa prawosławnego na ziemiach państwa polsko-litewskiego, dowodem zarówno jego uniwersalności, jak i lokalnej specy-

fiki³. Trudno dziś bez głębokich badań tekstologicznych odpowiedzialnie określić stopień zmian wprowadzanych przez Skorynę jako redaktora i wydawcę, podobnie jak ocenić oryginalność tych jego utworów, które nie mają bezpośredniego greckiego wzorca. Jednakże dwa z utworów w modlitewnym zbiorze *Małej księgi podróźnej* są wyjątkowe, zawierają bowiem wkomponowany podpis autora w postaci akrostychu, biegnącego przez wszystkie strofy utworu – ПИСАЛ/ДЕЛАЛ ДОКТОР СКОРИНИЧ ФРАНЦИСКУС. Zatrzymajmy się na tych dwóch tekstach.

Akatyst ku czci Jana, dostojnego i najchwalebniejszego Proroka, Poprzednika i Chrzciciela Pańskiego, w żywej paginie nosi tytuł *Радости / Иоанну Предтечи, czyli Pozdrowienia / Janowi Poprzednikowi*⁴. Utwór ma pięć sticher poprzedzających, dwanaście par kondaków i ikosów i modlitwę; druga modlitwa znajduje się po kanonie, stanowiącym ramę dla akatysty. Podstawowym budulcem artysty jest narracja biblijna. Korzysta z niej chętnie, przywołując prawie wszystkie znane z Ewangelii epizody z życia św. Jana – od zwiastowania Zachariaszowi poprzez Nawiedzenie Elżbiety przez Maryję, narodziny, działalność publiczną z chrztem Jezusa, potępienie Heroda i śmierć z rąk kata. Motyw uświęcenia Jana w łonie matki przez nawiedzenie Maryi, ostatnio bardzo eksponowany także w prawosławnej ikonografii, był popularny w tradycji zachodniej (np. Baltazar Opec w wydanej w tym samym roku w Krakowie książce wspomina, że dziecię Jan „z wielkim weselim pokłękło i dało chwałę Bogu wszechmocnemu w zatworzonym żywocie”)⁵. Najciekawszą dla nas częścią akatysty są ikosy piąty, ósmy i jedenasty, w których autor przeprowadza poetyckie porównanie Jana z 36-cioma postaciami Starego Testamentu, wykazując rozległą wiedzę biblijną, którą zdobył w czasie pracy nad *Bivlią ruską* w Pradze. Zasadniczo kieruje się on słynną *Pochwałą Ojców* z Księgi Mądrości Syracha, którą znakomicie wydał w Pradze w grudniu 1517 roku. Opatrzył ją tam zajmującą przedmową, wskazując, że

dzieli się ta księga na dwoje. Pierwsza część jest od początku księgi do rozdziału czterdziestego czwartego. W tej części prowadzi nas do mądrości i dobrych obyczajów droga rozumu. Druga część zaczyna się od rozdziału czterdziestego czwartego i jest aż do końca. W tej części prowadzi nas do świętości i dobrych

³ Bardzo dziękuję prof. Sergejusowi Temčinasowi za przyjacielską pomoc przy pisaniu tego tekstu.

⁴ W dzisiejszej praktyce cerkiewnej używa się akatysty wydanego po raz pierwszy w Petersburgu w 1872 r. (autor major P.I. Kirin albo o. Ijeronim z Athosu). Wcześniej ukazał się w niezwykle rzadkim wileńskim wydaniu *Акафисты...на всю седмицу* z 1628 r. tekst nie związany z utworem Skoryny, najpewniej nawiązujący do akatysty pióra patriarchy Izydora. Tekst Skoryny, zachowany zaledwie w ośmiu egzemplarzach (w tym dwa w Polsce), był znany w XVII w. w rękopiśmiennym obiegu i został włączony do kijowskiego wydania *Пречестныи акафисты всеседмичныя...* (1677), wchodząc w ten sposób pośrednio do użytku cerkiewnego.

⁵ *Żywot Pana Jezusa Krysta ... krótko sebrany*, Kraków 1522, k. 11^r (transkrypcja W.B. Twardzika).

uczynków drogą przykładu, przypominając nam żywoty świętych, którzy dobrze żyjąc na świecie po śmierci dostąpili wiecznej chwały⁶.

W ikosie piątym znajdujemy pierwsze dwanaście porównań. Wyższość św. Jana nie jest każdorazowo uzasadniana, lecz wynika z przesłanki ogólnej o jego najwyższym statusie wśród ludzi i proroków. Pierwsza kolumna wymienia postacie, druga wskazuje cechę każdej z nich⁷, trzecia podaje, w jaki sposób Jan ją przewyższa.

Ноя	праведнаго предъ Богомъ	справедливейши
Авраама	верна словесемъ Г[о](с)[по]дънимъ	вернейши
Исаака	ведена ко жертве	послушнейши
Якова	во чадахъ духовныхъ	множайши
Левия	во племени своемъ	достойнейши
Иосифа	во чистоте телесной	краснейши
Иова	во младости своей	терпеливши
Моисея	в законе Божиемъ	яснейши
Аарона	въ жертвномъ чину	св[я]тейши
Елиазара	въ Божиемъ ревновании	смелейши
Исуса Наввина	во бранехъ духовныхъ	крепчейши
Калефа	во согледании земли обетованное	хвальнейши

Kolejna „biblijna” strofa to ikos ósmy – wymienia Skoryna w niej Gedeona i Samsona jako sędziów, Samuela (któremu Syrach poświęca więcej uwagi), następnie przechodzi do królów – Dawida i Salomona, w naturalny sposób przywołując Eliasza⁸ i jego wybitnego ucznia – Elizeusza. Już spoza wykazu Syrachowego pochodzą czterej wielcy prorocy: Izajasz, Jeremiasz, Ezechiel oraz Daniel z Baruchem. Tak więc Jan dzięki poszczególnym zaletom przewyższa kolejne dwanaście postaci, z których każda też jest nosicielem wybitnej cechy:

смелейши	смысломъ	Гедсона	чуднаго
силнейши	духомъ	Самсона	моцнаго
смиренши (!)	серцем	Самуила	чеснаго
умилнейши	пением	Давыда	терпеливаго
множайши	разумом	Саломона	мудраго
совершенши	иночествомъ	Илии	ревниваго
сладши	друголюбствомъ	Елисея	щедраго

⁶ Franciszek Skoryna z Połocka, *Życie i pisma*, s. 107. Również w *Przedmowie do całej Biblii w ruskim języku*, umieszczonej na wstępie do Księgi Rodzaju (1519) pisze, że „księga Jezusa, syna Syracha, zwana Cerkiewnik... całą naukę o dobrych obyczajach w sobie zamyka”, *ibidem*, s. 44.

⁷ Przy Jakubie i Jezusie do cechy dodany został wyznacznik metaforyczności: potomstwo i walki starotestamentowych bohaterów są w przypadku Jana „duchowe”.

⁸ Jego wątek podnosi sama Ewangelia, przytaczając słowa Jezusa Chrystusa, że Jan jest Eliaszem, który ma przyjść (Mt 11,14).

яснейши	пророчеством	Исаи	богословиваго
болши	терпениемъ	Еремии	плачливаго
вышши	видением	Езекииля	богозримаго
прозорнейши	умомъ	Данила	жадостиваго
святѣйши	душею	Варуфа	послушливаго

Określenia wymienianych do porównania bohaterów mają bardzo różnorodną motywację, w wypadku Samsona, Salomona, Eliasza, Izajasza, Jeremiasza i Ezechiela bardzo czytelną, w pozostałych wypadkach stanowiącą interpretację działań poszczególnych postaci. Robi wrażenie śmiałość porównania z mądrością Salomona i z pustelniczym życiem Eliasza.

Kontynuacją tych biblijnych porównań jest ikos jedenasty. Porównuje się w nim św. Jana Chrzciciela z dwunastoma tzw. mniejszymi prorokami. Podstawą określeń przy tych prorokach jest – tam gdzie to było możliwe – odwołanie się do semantyki ich imion, zapewne za komentarzami św. Hieronima i Mikołaja de Lyra (a może także innymi autorami, komentującymi pisma proroków, ich żywot i imiona). W *Przedmowie ogólnej* Skoryna wskazuje na ich najważniejsze chrystologiczne przepowiednie⁹. Porównania w tej strofie wyglądają następująco:

Осии	пророка	чеснейши
Иои́ла	св[я]того	славнейши
Амоса	пастыря	терпливши
Авдея ¹⁰	раба Г[о](с)[по]дья	достоинейши
Ионы	голуба	послушнейши
Михея	Морастена ¹¹	св[я]теиши
Наума	втешителя	умилнейши
Авакума	воина крепка ¹²	силнейши
Софонии	стража	прозорнейши
Аггея	веселаго ¹³	краснейши
Захарии	паметнаго	полнейши
Малаха (!)	ангела ¹⁴	яснейши

⁹ Franciszek Skoryna z Połocka, *Życie i pisma*, s. 44–45.

¹⁰ W Abdiaszu tradycja widziała albo syna wdowy, uratowanego przez Eliasza, albo oszczędzonego przez proroka trzeciego pięćdziesiątnika.

¹¹ Morastejczyk, z miejscowości Marofa, Moreset.

¹² Hab 2,1.

¹³ Może dlatego, że według Tradycji Aggeusz pierwszy zaczął śpiewać Alleluja! gdy ujrzał ukończoną świątynię, ale Skoryna o tym nie wspomina.

¹⁴ W Malachiaszu (jest błąd drukarski w jego imieniu w akatyście) lud widział anioła, a niektórzy myśleli, że to Ezdra.

W tych trzech ikosach wskazuje Skoryna na wybitne postaci Starego Testamentu, które Jan, zgodnie ze słowami Jezusa, przewyższa. W ikosie dwunastym odrzuca, że przerasta on też postaci z Nowego Testamentu – apostołów i przenosi na niego określenia życia chrześcijańskiego – pustelnik, postnik, męczennik, wyznawca i mnich. Są te teksty erudycyjnym popisem biblisty z Połocka i świadectwem jego intensywnych przygotowań do tłumaczenia dalszych ksiąg biblijnych¹⁵.

Akatyst do Najświętszego Imienia Pana naszego Jezusa Chrystusa do codziennego odmawiania w żywej paginie nosi tytuł *Похвала/ имену Исусову* czyli *Pochwała Imienia Jezusowego*. Jest on wzorowany na *Akatystie do Najświętszego Pana naszego Jezusa Chrystusa*, nieznanego autorstwa, wywodzącym się z monastycznych kręgów Athosu lub Konstantynopola (Studion), spotykanym w słowiańskich kodeksach od XV wieku. Skoryna podszedł do tego wzorca z wielką swobodą, wprawdzie przejął większość motywów, wiele wezwań, ale nie dbając o zachowanie ich w tym samym strukturalnie miejscu. Jego akatyst znalazł się w ruskim i południowosłowiańskim obiegu i przez porównanie z greckim oryginałem wytworzono rozmaite odmianki tekstowe wymagające dalszych badań.

Zachowało się osiem egzemplarzy tej części wileńskiego druku, z czego tylko pięć pełnych. Tekst składa się z pięciu sticher zakończonych *alleluja!* i z dwunastu par kondaków i ikosów. Kondaki też są zakończone epiforą *alleluja!*, a w ikosach znajdujemy modelowe dwanaście wezwań z anaforycznym *Jezu*, natomiast trzynaste wezwanie jest skomponowane ze stałej części („Jezu, bez miary miłujący ludzi”) i zmiennej, którą hymnograf wyraża prośby o otwarcie ust, oczyszczenie, oświecenie, zbawienie duszy, wysłuchanie modlitwy, padają tam słowa: ulituj się nad życiem moim, nie odrzucaj mnie, zmiłuj się nade mną, racz spojrzeć na mnie, wspomóż mnie teraz, przebac mi. Końcowa modlitwa po akatystie jest złożona z dziesięciu wezwań, jak w ikosach, trzech aklamacji i doksologii. Jest to jeden z piękniejszych przykładów głębokiej pobożności autora i bogactwa naszej cerkiewnej literatury.

Skoryna tutaj też jest bardzo staranny w doborze epizodów i cytatów, zna komentarze patrystyczne i późniejsze do poszczególnych miejsc (Hieronim, Mikołaj de Lyra). Warto zwrócić uwagę na niezwykle porównanie przy Zwiastowaniu dziewicy inkarnacji Maryi do światła przechodzącego przez szkło, a wyjścia z grobu bez naruszenia pieczęci – do wzroku przeszywającego powietrze. Motyw wskrzeszenia Łazarza służy jako dowód na sprawczą moc Słowa, rozmnożenie chleba jest postrzegane w aspekcie eucharystycznym. Przytaczany ze znanostwem materiału

¹⁵ Analizę ikosu 5 i 11 przeprowadziłem w książce *Wiara i historia*, Kraków 1996, s. 89-92, a ikosu 8 w tomie Franciszek Skoryna, *Życie i pisma*, s. 29; zob. też mój artykuł *Franciszek Skoryna z Połocka jako biblista*, [w:] *Кирило-Методиевски студии 18: Средновековието в огледалото на един филолог. Сборник в чест на Светлина Николова*, red. S. Barlieva et al., София 2009, s. 170-172.

biblijny służy punktem odniesienia do modlących się ludzi, proszących o spełnienie także obecnie przywoływanych biblijnych cudów: uciszenie burzy, uratowanie Piotra, Zacheusz, uzdrowienia (głuchy jakała, ślepy Bartimajos, teściowa Piotra, trędowaty i dziesięciu trędowatych, paralityk, sługa setnika i in.), wskrzeszenia (córka Jaira i syn wdowy z Nain). Kilka hymnów nosi ogólniejszy charakter: soteriologiczny (kondak 7 i ikos 11), trynitarny (kondak 8), wyznawczy (łącznie ze sceną o wątpiącym Tomaszu – ikos 12), adorujący (ikos 5), angelologiczny (kondak 9), pokutny (ikos 9) i błagalny (kondak 12). Zgodnie z tradycją całej hymnografii i euchografii bizantyńsko-słowiańskiej Skoryna nieraz (np. kondak 5) redukuje narrację biblijną do participium. Takie odwołania do wcześniejszych wypowiedzi w postaci pojedynczych leksosememów czy imiesłowów zawierają w strukturze głębokiej odniesienie do opisanej w wykorzystywanym tekście czynności (skrót, kondensacja akcji), a na powierzchni wypowiedzi są cechą adresata¹⁶. Warto tu zwrócić uwagę na chrześcijański uniwersalizm Skoryny, pod jego *my* kryją się bowiem „wszyscy wierni, wszyscy chrześcijanie” czy wszyscy, „co Imię Twe najświętsze sławią”. Ale także na skromność „uczonego męża”, który prosi: „a jeśli bym się w czymś gdzieś pomylił, to wy, rozumniejsi, poprawcie, proszę was, dla Boga i pospolitego dobra”¹⁷.

Franciszek Skoryna pracuje na styku dwóch wielkich tradycji, dwóch wielkich kultur. Urodzony w tradycji wschodniej, w prawosławiu, któremu służy jako hymnograf i euchograf, jako uczonej jest człowiekiem chrześcijańskiego Zachodu, równocześnie śmiało korzystającym z mądrości biblistów żydowskich, choć głównie za pośrednictwem łaciny. Połock, Kraków, Padwa, Praga i Wilno, międzykościelne i wewnętrzne spory na Zachodzie i Wschodzie, tragiczne losy prawosławia bałkańskiego, Nowogrodu i Pskowa ukształtowały jego osobowość, nauczyły go specyficznego rozumienia tradycji – nie jako wzorca do bezmyślnego i potulnego odtwarzania, lecz jako dynamicznego dziedzictwa, stanowiącego intelektualne wyzwanie i szansę. Właśnie taki jest nasz Skoryna – wierny i samodzielny, tradycyjny i nowatorski. Swoją niezwykłą działalnością wydawniczą, translatorską, redaktorską i liturgiczno-literacką ten pierwszy wśród Słowian „doktor nauk lekarskich ze sławnego miasta Połocka” jakby chciał obywatelom wielonarodowego i wielowyznaniowego państwa polsko-litewskiego, wszystkim ludziom europejskich kulturowych pograniczy, enklaw i oaz powiedzieć, że tropienie, rozumienie, osvajanie i pokonywanie tego, co uwidacznia, ukonkretnia i motywuje różnice i podziały

¹⁶ Polski przekład ze znaczną szkodą zamienia imiesłowowy (Isuse nakormivij) w zdania podrzędne (Jezu, który nakarmiłeś).

¹⁷ Franciszek Skoryna z Połocka, *Życie i pisma...*, s. 45 (Przedmowa do całej Biblii w ruskim języku).

jest napewniejszą drogą do współuczestnictwa w kulturze, a co za tym idzie – do współdziałania i współlistnienia. Tworzone w ten sposób ponadnarodowe i ponadkonfesyjne kulturowe odmiany stwarzają szanse pokonywania nadmiaru odrębności, pozbywania się uczucia alienacji, stygmatyzacji i kompleksów, zachęcają do prób scalania odmiennych tradycji poprzez osvajanie i weryfikowanie cech, odbieranych w poszczególnych formacjach jako wyznaczniki przynależności. Wiemy, że takie działania z reguły nie zadowalają nikogo, a nieraz, jak w przypadku Skoryny, bywają przyczyną osobistej klęski, ale, niezależnie od wszystkiego, noszą znamiona bohaterskiego wyczynu i powinny pobudzać do działania. Wiedział o tym Skoryna, gdy pisał:

Kiedy grzeszymy przed obliczem Bożym, wtedy umacniają się nasi nieprzyjaciele duszni, jakimi są diabły, a także cielesni, jakimi są poganie, A kiedy żałujemy za grzechy swoje, to posyła nam Pan pasterzy i doktorów, i oni nas uczą, jak walczyć z biesowskimi pokusami, a także księży i wojewodów dobrych, którzy bronią nas od ręki pogan; pewne jest bowiem miłosierdzie Boże dla wszystkich, co Go wzywają całym sercem¹⁸.

---

¹⁸ *Ibidem*, s. 16, 72 (Przedmowa do Księgi Sędziów Izraelskich, 1519 r.)

SUMMARY

Aleksander Naumow

Francysk Skoryna as an Orthodox Hymnographer

Keywords: Skoryna/Skaryna Francysk, *Malaja podorožnaja kniga/Little Travel(ler's) Book*, Bible: Slavonic, Hymnography: Christian orthodox, Akathists, Grand Duchy of Lithuania: culture, Cyrillic printing

Apart from publishing 20 Cyrillic biblical books in Praha (1517–1520), Francysk Skoryna printed two books in Vilnius intended for use in the environment of Orthodox citizens of the Polish-Lithuanian state for travelers and those living in diasporas. His *Malaya podorožnaja kniga* appeared just 500 years ago. Among the various published texts of greatest interest are the two original akathists in which he included his signature in the acrostic. The article analyzes these texts.

Aleksander Naumow, *Franciszek Skoryna jako prawosławny hymnograf*
(ss. 67–76)

Mała księga podróżna, Wilno ok. 1522 (domena publiczna).